

VERANTWOORDELIJKHEID NEMEN

Serie Een gebroken wereld heel maken

Rechtvaardigheid en gebrokenheid, een eeuwige vraag

Een gebroken wereld heel maken. Ga er maar aan staan. In een kinderverhaal dat ik ooit voor mijn leerlingen schreef herinnert de jonge hoofdpersoon zich dat zijn oma het in haar verhalen altijd had over de spiegel die vroeger boven de wereld hing, en waar door de mensen overal ter wereld oog hadden voor elkaar en voor de natuur. Hij vertelt dit aan zijn vriendin, zittend op een bankje op het kerkhof waar oma begraven ligt. Die spiegel was kapot gemaakt, zo vertelde oma altijd, door mensen die zelf over alles wilden heersen, hun eigen belang groter vonden dan dat van anderen. Die spiegel zat hun oneerlijke bedoelingen in de weg. Waar is die spiegel nu dan?, vroeg zijn vriendin. Ik weet het niet, zei de hoofdpersoon. Maar er moeten nog scherven zijn.

Een wereld die gebroken is, is een wereld waar verbindingen verbroken zijn. Waar verbanden niet meer zichtbaar zijn. Waar we de impact van ons handelen niet meer zien en er dus ook geen verantwoordelijkheid voor kunnen nemen. Een wereld die gebreken is, dat is ook een wereld waar het recht gebroken is omdat eigen belang en eigen behoefte voorop zijn komen staan. Als je je daarin gaat verdiepen kun je heel somber worden. De coronacrisis heeft de ongelijkheid, en de systematische onrechtvaardigheid waarmee we allerlei processen hebben georganiseerd veel meer zichtbaar gemaakt. Er is ook de verwachting van een economische en een ecologische crisis. Je zou haast denken dat het nog nooit zo erg is geweest.

Tegelijk zijn er – gelukkig - ook rapportages die positieve ontwikkelingen laten zien. De honger in de wereld, armoede en kindersterfte zijn met enorme percentages afgenomen. Het aantal kinderen dat onderwijs krijgt is enorm gestegen. Mensen zetten zich in voor elkaar en voor onze wereld en geven daar heel veel voor op, al is dat veel minder zichtbaar in de media dan alle misstanden. Hoe kan dat dan? Omdat de meeste mensen toch deugen?

Er moeten toch nog scherven zijn, zei de hoofdpersoon in mijn spiegelverhaal. En hij opeens moest hij denken aan de ogen van zijn oma die op sommige momenten zo bijzonder schitterden. En hij dacht aan de ring die hij van haar had gekregen. Als je die heen en weer bewoog zag je diezelfde schittering.

Vragen naar de rechtvaardigheid in de wereld

In het verhaal van vandaag, over Abrahams gesprek met de Eeuwige over de ramp die Sodom en Gomorra zal gaan treffen, gaat over de manier waarop wij verantwoordelijk kunnen zijn voor rechtvaardigheid. Het is een wonderlijk gesprek, zeker als je je bedenkt dat dit verhaal niet doorverteld is als een historische gebeurtenis, maar als een verhaal dat te denken geeft, ons iets in herinnering wil roepen. De Eeuwige besluit om zijn voornemen om de steden waar men doet wat slecht is te vernietigen met Abraham te delen. De bedoeling daarvan is verbonden met de belofte die de eeuwige hem in het verhaal hiervoor zojuist gedaan heeft: dat Abraham stamvader kan zijn van een groot volk. Dit leergesprek laat zien hoe het verbond tussen God en mens werkt (of zou moeten werken). Wat Abraham hier ervaart, dit pre-geboortegeschenk, zal hij kunnen doorgeven aan zijn kinderen en kleinkinderen.

Bij het horen over de vernietiging die aanstaande is stelt Abraham de vraag naar rechtvaardigheid. Dat is wat wij mensen doen: zoeken naar rechtvaardigheid, en naar betekenis. Dat doen we ook ten aanzien van de bedreigingen van onze eigen wereld of delen daarvan. Abraham houdt God voor wat rechtvaardig is: dat de stad niet vernietigd mag worden als er minimaal 50, 40, ---- 10 rechtvaardigen zijn. En de eeuwige gaat telkens mee met zijn pleidooi. Er is dus heel veel ruimte voor genade, en voor hoop op een goede afloop. Abraham stopt bij 10. Blijkbaar is er naar zijn idee een ondergrens, een minimaal aantal rechtvaardigen dat nodig is om nog een ommekeer te bewerkstelligen. We weten niet wat er was gebeurd als hij was doorgeslagen met vragen.

Vragen die dit ook oproept: Wanneer is iemand een rechtvaardige in Gods ogen? Doet dat er toe bij de rampen die ons overkomen? Wij weten dat het kwaad ook goede mensen treft, wij geloven hier over het algemeen niet dat rampen zoals de coronavirus-uitbraak een straf van God zijn. maar we zoeken wel naar eigen verantwoordelijkheid. Waar heeft ons gedrag bijgedragen aan de uitbraak, of die zelfs veroorzaakt?

De scene waarin de eeuwige met Abraham in gesprek is gaat volgens rabbijn Oliver Sacks over *het belang van het leergesprek in de morele opvoeding*. God, de eeuwige is hier in de rol van de ouder, die samen met zijn kinderen kijkt naar de wereld. Je hoort de kinderstem al bijna zeggen: dat is toch niet eerlijk, als er nog goede mensen in die stad zijn? Of: Het is toch niet goed, als dieren moeten lijden zodat wij ze kunnen opeten? Wij willen niet dat er onrecht is. Maar we leren er mee leven.

Leven met je eigen tekort

Hoe meer ik bezig ben met de vraag naar rechtvaardigheid en of er genoeg rechtvaardigen zijn, hoe lastiger ik het vind. Steeds meer ben ik mij er namelijk van bewust dat ik deel uitmaak van systemen die onrecht veroorzaken en in stand houden. In feite zeg ik met Lloyd Haft dat er voldoende reden is om mij/ons te vernietigen. De gevolgen van mijn levenswijze voor uitgebuite textielwerkers zijn buiten mijn blikveld. De impact van het afval dat ik netjes in de container van de gemeente gooi blijft voor mij ongezien. Het effect van mijn woorden en mijn gedrag naar anderen toe, met name als zij een andere culturele achtergrond of andere huidskleur hebben onttrekt zich vaak aan mijn gewaarwording. Ik mis een rechtvaardigheids-dashboard, en vind dat ik het met mijn 50% goed gedrag al heel goed doe. Of 40%? Of 10?

Perfekte mensen bestaan volgens mij niet. Prediker geeft dat ook aan: Er is geen mens op aarde die nooit zondigt, die alleen maar goed is en rechtvaardig (pred 7:20). Psalm 119, waaruit het fragment dat wij lezen is genomen geeft deze mens die geen God is een stem, als dienaars van woord en van aarde, beide. Zij hebben besef van eindigheid en de beperking van onze blik, beide. Zij ervaren dat we de wereld maar smal zien, en dat alles vanuit de blik van God wijder is. Weidser, complexer samenhangend, ontzagwekkend. Wij kunnen niet perfect zijn, maar we kunnen wel deze essentie van het leven doorgeven aan volgende generaties, en zo zorgen voor meer rechtvaardigheid, meer zorg voor de aarde en voor de ander.

Wat geeft vertrouwen en moed?

Het verhaal van Abraham laat een scene zien die op de aanstaande vader veel indruk maakt. Ik kan mij voorstellen dat hij bij het opvoeden van Isaac vaak aan dat gesprek heeft moeten denken. Als vader zal hij ook zijn gedachten over de wereld gedeeld hebben, en afgewacht waar het kind mee kwam. Met elk kind worden ook nieuwe mogelijkheden geboren. Ze moeten niet worden zoals wij, maar iets toevoegen, iets nieuws kunnen inbrengen. We moeten ze niet vastbinden om ze te offeren aan onze ideeën. Maar met hen naar onze wereld blijven kijken en de vraag naar rechtvaardigheid stellen, vaststellen dat er onrecht is en dat identificeren. Proberen het goede te doen en hen daarbij betrekken. Een opvoedkundige wijsheid is dat kinderen niet doen wat hun opvoeders zeggen, maar doen wat zij doen.

In deze bijzonder tijd, deze gebroken wereld helpt het als wij als volwassenen proberen vertrouwen te houden, en kwetsbaar durven zijn in de ontmoeting. Als wij in gebrokenheid present blijven en ook de eeuwige aanwezig weten en samen vragen naar rechtvaardigheid, dan maakt dat verschil. Niet dat daarmee de gebrokenheid en de pijn weg gewist wordt, maar omdat soms juist in de benauwdheid ook een weidsheid zich openbaart. Dat er een intieme vindplaats is van het geheim van het leven die ons

Misschien is er toch een minimale hoeveelheid mensen nodig die het visioen van rechtvaardigheid levend houden. De joodse traditie kent het verhaal van de 36 lamed wowniks, 36 rechtvaardige dienaren die de wereld in stand houden. Het zijn geen magistraten en managers. Geen lintjesdragers, politici of nobelprijswinnaars, maar eenvoudige mensen. Het kan je buurvrouw zijn, je bakker of de juf van je kinderen. Een dakloze, een bewoner van de Amazone, een arme boer in Mozambique, een vluchteling in Nigeria, een jonge moeder in vluchtelingenkamp Moria, een timmermanszoon uit Nazareth. Mensen die in de gebrokenheid blijven staan en vragen om recht.

Tot slot

Er moeten toch nog scherven zijn, zo mijmerde mijn hoofdpersoon. En bij het denken aan de schittering in de ogen van zijn oma werd hij van binnen warm en voelde een schittering van binnen. Zijn vriendin zag het, pakte zijn hand vast, en ze keken elkaar aan met een serieuze en liefdevolle blik. Dit moment zouden ze niet snel vergeten.

Mogen wij allemaal herinneren wie ons op dit pad heeft gezet van rechtvaardigheid en liefde. En mogen we mensen zijn die verhalen vertellen over de rechtvaardigen en wijzen van vroeger en van onze eigen tijd. En ons inzetten om ook zelf te getuigen van rechtvaardigheid en liefde voor de kinderen en jongeren in onze wereld. Omdat dat precies de plek is die mensen als verhaal van God hebben, waar we voortdurend toe geroepen worden.

Amen, zo moge het zijn.

Marcel Elsenaar

We lezen Genesis 18:16-33, Lloyd Haft :*Naar psalm 19*

Marcel Elsenaar is te bereiken via 'lt@dominicusamsterdam.nl' ('tav Marcel Elsenaar'